

GİRİŞ

Evrene, dünyaya, benliğe ve ölüme dair bakışımızı değiştirmedğimiz sürece toplumsal kurtuluş ve özgürlük tasarılarımız sığ kalmaya, kendini tekrar etmeye devam edecek.

Genç bir devrimciyken günlüğüme yazdığım bu cümle *İlişkisel Perspektifler*'in çıkış noktasıydı. Bu bir doğa felsefesi kitabı; evren, zaman, belirme, ilişkisellik, süreç, oluş, benlik, insan ve ölüm hakkında. Ders değil, evimizin varoluşa bakan pencereleri arasında göz ardı edilmiş ya da fark edilmemiş olana davet. Yahut bir süreç nehri- nin akışına dalıp çıkma molası. Mutlak değil olasılıksal bir pencere, uzaksayan ve yakınsayan. Varoluş hakkında ilişkisel bir hatırlatma ve sezgi. Nesnel gerçekliğe başvurmaksızın yapılan bir akıl yürütmeden ziyade, gerçekliğin manzarasına yönelik alternatif bir görme biçimi. Geliştirmeye aday ve gelişmeye açık.

Doğa felsefesinin içeriğinde yerleşik bilimsel yöntemleri sorgulamak da vardır. Biz de ilişkisel felsefe öne sürerken aynı zamanda yerleşik yöntem ve perspektifleri tartışmaya açacağız. Ancak hurafeyi, teolojiyi, radikal belirsizliği, nihilizmi, öznel idealizmi veya Kar-tezyen düalizmi yanımıza çekmeden yapacağız.

Bilim hakikat üretim fabrikası değildir. Burada kimi yöntemleri ve perspektifleri hesaba çekerken temel itirazım, mekanik-natüralist dediğim metodu hakikat fabrikası saymayadır. Bilim “başka çare yok” ifadesinin geçersizliğini çok iyi bilir. Born’un ifadesiyle; “inanç, hayal gücü ve sezgi, diğer insan etkinliklerinde olduğu gibi bilimin ilerlemesinde de belirleyici faktörlerdir.” Rovelli de şöyle tamamlar: “bilimin gücü, dünyayı yeniden düşünmekten korkmaktır.” Fizik ve matematik, bunları en iyi işleten alanlardan; ger-

çekliğin kapılarını aralama arzumuza yanıt veren güçlü kaynaklardandır. Primat takımından bir varlığın, insan adlı *tuhaf* bir canlıya dönüşmesinin fevkalade örnekleridir. Kapıları her zaman başka çarelere ve şüpheye açıktır.

Ne ki deneylerle ve denklemlerle uğraşan kimi akılcı dostların, “deney yapmayı ve denklem çözmeyi bilmiyorsan bunlara burununu sokma” diyeceklerini biliyorum, “işler böyle yürümez, makine berraklığı dışında her şey bulanık.” Tecrübenin öğrettiği üzere çoğu zaman hakikati elde etmiş ve ediyor olmanın büyüğü özgüveni indederler. Belki bu öğretilmiş büyüğü karakter yapılanmasını da sorgulamak gerekir. Yüksek mertebeden buyuran ve dışında kalan her şeyi küçük gören bu tanıdık ses dini bir cemaat liderini, diktatörü, patronu veya otoriter kişiliğe sahip bir erkeği andırır. Mevzubahis ses tüm bilimlerden sosyal alanlara, yaşamın makro ve mikro düzeylerine kadar, nerede ve hangi kimlikte olursa olsun medeniyetin daha barışçıl ve uyumlu olmasına, (trajikomiktir) gerçeklerle yaşamasına yardımcı olmamıştır.

Velhasıl evrene, doğaya, insana, benliğe, varoluşa bakmanın başka yolu olabilir diye düşünmekte ve konforsuz bir işe girişmekteyim.

Yüksek teknolojilere, kıdemli üniversitelere, yayınevlerine, dergilere ve bilim insanlarına sahibiz ancak hem bunların daha yoğun olduğu toplumlar hem de topyekûn medeniyet olarak giderek çürüyoruz. Kapitalizmler altında ilişkileneceği çalışan uygarlık giderek vasatlaşıyor, döngüsel krizler sürekli ortaya çıkıp boğazımıza yapıyor, sınıfsal eşitsizlikler katlanıyor ve yaşam parayla takas ediyor, eğitim sistemini daha bilimsel hâle getirmiş olsak da yabancılaşma ve sıradanlaşma çeşitlenerek sürüyor, renkli ve parlak olduğu iddia edilen gençler bile ücretli emeğe dahil olduklarında tek tiipleşiyor, dijital kapitalizm ve yeni kültür endüstrisi algılama ve düşünme biçimlerimizi kökten sarsıp alıklaştıyor, kalıp yargılar akla galebe geliyor ve alternatif sağ yükseliyor, incelikler silinirken kabalık genel geçer hâle geliyor, sömürge toplumlar yamalı bohçaya dönüşerek kendisini ve insanlığı keşfedemiyor, militarist yatırımlar ve savaşlar

açık seçenekler olmayı sürdürüyor, insanlık ekolojik uçurumlara sürüklendiğini bilmesine rağmen geçmiş hataları tekrarlıyor, kadınlar yeniden üretim rolü ve daha birçok sebeple baskılanıyor, LGBTİ+ bireyler hetero-kodlarca dışlanıyor, engelli bireyler yok sayılıyor, azınlıklar kriminalize ediliyor. Zombileşmenin ve çürümenin geri döndürülmesi, işlevselci, mekanik, indirgemeci, araçsal yaklaşımın yeniden düşünülmesine de bağlı olabilir.

“Metot”un tüyleri sorgulama ihtimalinde bile diken diken oluyor. Metot karakter üretim fabrikası olarak da işliyor. Bilim uygulayıcılarının perspektifleri ve karakterlerinden bağımsız değildir. Çünkü gerçeklik fiziksel ve psikolojik koşullarımızın gerçekliğiyle de etkileşim hâindedir.

Alternatif öne sürerken etrafımız kökleşmiş paradigmalara sarılı. Bunlar felsefi düşünce, bilimsel çalışmalar ve/veya sosyal pratiklerde kendilerini inşa etme, majör hâle gelme, ödüllendirilme ve ödüllendirme, düşünce üretme alanlarını yönlendirme, ciddi olanı saptama ve akışa yerleşme imkânı kazandılar. Biz ise imkâna sahip değiliz, kitap boyunca bazı hususları tekrarlamak durumunda kalmanın bir sebebi budur.

Kendimiz, dünya ve evren hakkında düşünme şeklimiz hayati önemdedir; fikirler eylemleri ve beyin yapılanmasını etkiler; tersi de mümkündür. *İlişkisel Perspektifler* yerleşik yaklaşımlar karşısında bir nevi yeni kültür ve görme biçimi arayışıdır. Dolayısıyla, öğrenmeye, üzerinde düşünmeye, geliştirmeye, paylaşmaya ve hissetmeye değer bir yaklaşım olduğu kanaatindeyim. Teorik birikim olarak kalacak bir veri değildir: faydacı, ütopyasız, nihilist, istihdam projesine dönüşmüş, benmerkezci ve izole bireyi dönüştürme gücü olduğu gibi, toplumsalın insan ve doğa üzerinde yıkıcı bir koşu bandına dönüşmesine sebep olan kapitalist ve erkek-egemen kültürü değiştirebilecek devrimci güce de sahiptir. Öte yandan ilişkisellik ortak entelektüel diyaloga ve kapitalist olmayan (gerçek) demokrasiye zemin hazırlayabileceği gibi, büyüü bozulmuş dünyada bilimsel-felsefi bir ahlak yaratma potansiyeli de taşımaktadır. Atomize bireyciliğin, neoliberal göreciliğin, maddi çıkarın ve sıradanlaşmış yabancılaş-